

Kees Teszelszky

 Conservator Digitale Collecties bij
de Koninklijke Bibliotheek

 Met dank aan Niels Brügger, Ian Milligan,
Peter de Bode en Lammert Zwaagstra

Sporen van digitale zolder- kamertjes- zonde

Als het gaat om pikant webmateriaal houden bibliotheken en archieven er een uiterst voorzichtig collectiebeleid op na. Terwijl het hun taak is om relevant born digital bronnenmateriaal te verzamelen. Een pleidooi om het scrabreuze digitale verleden alsnog te verkennen.

Het web (maar misschien ook wel de mens) heeft in onze digitale tijd in zekere zin de onschuld verloren. Volgens onderzoek is er vrijwel geen volwassen internetgebruiker die niet ooit (al dan niet willens en wetens) een pornowebsite heeft bezocht of tegen diens zin is geconfronteerd met online naakt. Zelfs de meerderheid van de millennium- en de post-millenniumgeneratie (de eerste born digital kinderen die geboren werden sinds eind jaren tachtig) werd al blootgesteld aan 'adult content' vanaf het moment dat die voor het eerst online kwam. Het consumeren van dergelijk materiaal schijnt dan ook geen taboe meer te zijn bij de jongere generaties, maar lijkt desondanks ook niet tot ingrijpende veranderingen in het denken over seksualiteit in de maatschappij te hebben geleid.

Het enige is dat tussen virtuele droom en fysieke daad een wereld van verschil lijkt te liggen en dat met name mannen overspannen verwachtingen hebben van hun partner, maar we kunnen ook voorzichtig stellen dat een dergelijke tendens van alle eeuwen is zolang als er man-

nenpraat en pikante fantasie bestaat. Erotiek (zie ook kader) in alle denkbare elektronische vormen en smaken is dus anno 2018 een onderdeel geworden van de dagelijkse digitale cultuur voor vrijwel de hele Nederlandse bevolking die met het web in aanraking komt of die bewust op zoek is naar diens gerief. Desondanks kunnen we ook stellen dat juist de grens tussen datgene dat online wordt geaccepteerd en datgene dat streng wordt afgekeurd, nogal eens meandert, maar toch ook redelijk vastligt. Een belangrijke scheidingslijn op de online afdeling Eros is die tussen NSFW (Not Suitable/Safe For Work) en niet-NSFW en natuurlijk datgene dat bij bijvoorbeeld Facebook, Twitter of YouTube wordt beschouwd als acceptabele of juist aanstootgevende webcontent.

Webarchive of innocence

Het kan niet vaak genoeg worden herhaald dat de gemiddelde webpagina maar negentig dagen online is. De omloopsnelheid van pornopagina's is misschien nog wel groter, vooral omdat dit medium nogal vluchtig is, net als de spreekwoordelijke 'vieze blaadjes' uit het verleden. Als we in de toekomst een

'De meeste webcollecties kunnen met recht een webarchive of innocence worden genoemd'

Wat betekent 'erotiek'?

Al was de oudste website van de wereld te zien geen sekssite, toch lijkt het alsof erotiek en het wereldwijde web altijd al onlosmakelijk met elkaar verweven zijn geweest. Onder erotiek kunnen we al de zinnenprikkelende inhoud verstaan die in woord en/of beeld kan verschijnen op het web: van een blote enkel tot extreme en strafbare perversiteiten.

Wat uiteindelijk onder erotisch kan worden begrepen, is sterk afhankelijk van wet, mens, religie, cultuur en tijdperk. We moeten hierbij beschouwen wat hiervan onder het strafrecht valt, in de taboesfeer hoort of juist heel uitmaakt van de dagelijkse cultuur zonder dat het ophef veroorzaakt, maar toch als spannend of als 'olala' wordt gezien.

Opvattingen over erotiek lijken daarvoor zo veranderlijk te zijn in de tijd als de inhoud van het web zelf.

Wat daadwerkelijk is veranderd in onze tijd, is het aanbod. Werd erotische literatuur in het verleden vooral gevonden op moeilijk bereikbare planken van de boekenkasten in de bibliotheken van connaisseurs of besmuikt onder de toonbank in groezelige zaken verkocht, sinds de mens verbonden met het internet is, kan een wereld aan zonde zo open en bloot via de browser op de pc de zolderkamer worden binnengehaald.

eerlijk beeld willen kunnen vormen van de huidige maatschappij in haar digitale verschijningsvorm, dan zou misschien ook dit minder brave deel van het web moeten worden bewaard voor de toekomst. In elk geval zou duidelijk moeten zijn hoeveel van het Nederlandse web in de categorie 'erotiek' kan worden geplaatst.

Opmerkelijk genoeg gebeurt dat bewaren nu dus juist niet: de meeste webcollecties kunnen (in de woorden van de Israëliische webonderzoeker Anat Ben-David) met recht een 'webarchive of innocence' genoemd worden. Veel mensen

hebben heimelijk een harde schijf met expliciet materiaal in hun bezit. In vergelijking hiermee lijken bibliotheken en archieven desondanks nogal preuts te zijn in hun digitale collectiebeleid, terwijl zij het zelf toch als primaire taak zien om relevant en actueel born digital bronnenmateriaal te verzamelen, ook als dit prikkellektuur of ontuchtige plaatjes betreft.

Schroom om te archiveren...

Nochtans worden websites met 18+ inhoud maar mondjesmaat in bulk verzameld door bijvoorbeeld het bekende

'Het blijft eeuwig zonde dat de door de KB geselecteerde websites van het eerste uur niet onmiddellijk zijn gearcheveerd'

Internet Archive of toevallig meegenomen bij de nationale domeinoogst van het web door sommige nationale bibliotheken. Het kenmerk van dit aldus verzamelde materiaal is dat het meestal onvolledig en zeker niet doelbewust verzameld is als bron van dit pikante deel van onze webgeschiedenis. De webmaster van het Internet Archive stelt bijvoorbeeld op 17 juli 2005 op hun site geen pornografisch materiaal toe te staan in de collectie, al blijkt dat in werkelijkheid niet zo te zijn.

De reden is behalve principieel ook technisch: het is vaak niet mogelijk of

zeer moeilijk om films en ander interactief materiaal te archiveren. Ook zit veel content achter een inlogscherm of is verspreid over diverse nevensites waar de content is gehost die op de site wordt getoond.

In het gunstigste geval maken deze sites onderdeel uit van een speciaal geselecteerde (maar ook relatief onschuldige) LHGBT-webcollectie, waarbij moet worden aangetekend dat de prikkelende inhoud van sommige pagina's zeker niet de reden is geweest voor selectie. Ook al heeft vrijwel elke zichzelf respecterende nationale bibliotheek een aan-

zienlijke (en vaak wetenschappelijk en geldelijk waardevolle) afdeling antieke erotica, toch zijn er (voor zover mij bekend) geen grote erfgoedinstellingen in de wereld die openlijk pronken met een pronte pornocollectie van het web.

Dit in tegenstelling tot musea (bijvoorbeeld het Rijksmuseum of het Metropolitan Museum of Art), die al dan niet obscene collectieonderdelen gedigitaliseerd en wel ter zonder gêne ter beschikking stellen aan gebruikers, zonder zelfs een waarschuwing over de aanstootgevende inhoud te geven of alleen aan bezoekers boven de achttien

'Deze eerste websites van het Nederlandse web kunnen we met recht web-incunabelen noemen'

tot dit materiaal toe te laten.

Dezelfde schroom lijkt te gelden voor wetenschappelijk onderzoek naar dit materiaal op het web. Al staan genderstudies en seksualiteit sinds de seksuele revolutie van de jaren zestig in het brandpunt van de academische belangstelling, online seks, digitale pornografie of de seksuele geschiedenis van het web zijn dat gek genoeg niet. Op de mediawetenschapper Susanna Paasonen uit Finland na heb ik geen onderzoeker kunnen vinden die zich serieus met de pikante inhoud van dergelijke websites bezighoudt: in Nederland is er geen academicus die zich op deze bronnen stort.

... ook bij de KB

De Koninklijke Bibliotheek bewaart een representatieve selectie websites van en over Nederland vanuit het oogpunt van cultuurhistorie, maar expliciet geen websites met een wellustige of aanstootgevende inhoud. Hierbij is de onuitgesproken aanname dat aanstootgevende sites per definitie niet van historisch belang kunnen zijn voor de toekomst. Maar juist omdat academici geen onderzoek doen naar het aantal en de eventuele cultuurhistorische betekenis van Nederlandse onkuise sites, is het moeilijk te bepalen of een online bron, ondanks het schandalige karakter, toch van cultureel of toekomstig historisch belang zou kunnen zijn.

Hoeveel van dit materiaal gaat verloren zonder dat het wordt bewaard? Al weten we niet precies de omvang, het Nederlandse nationale web is relatief gezien heel groot. Het totale Nederlandse nationale webdomein (alle sites uit Nederland, van Nederlanders of in het Nederlands) bestaat naar schatting uit ongeveer 10 miljoen websites, waarvan 5,8 miljoen met een .nl-uitgang in januari 2018.

Op dit moment bewaart de KB daarvan ongeveer 13.000 exemplaren: dat is maar 0,16 procent van alle Nederlandse sites, terwijl deze collectie desondanks toch het grootste Nederlandse webarchief is. Volgens verschillende onderzoeken heeft tussen de 1,5 en 15 procent van alle websites online ter wereld een onzedelijke of zelfs pornografische inhoud, afhankelijk van hoe conservatief-religieus of liberaal de inslag van de (al

dan niet wetenschappelijke) onderzoeker is. De KB zou dus kunnen overwegen naar verhouding tussen de 195 en de 1.950 zinnenprikkelende websites op te nemen in de collectie om deze meer representatief en misschien relevant te maken voor de toekomstige onderzoeker.

Juist omdat op dit moment nog geen onderzoek wordt verricht naar het belang dergelijke zinnelijke cultuuruitingen, zouden we misschien nú een deel van dit materiaal moeten verzamelen voordat het voor altijd verdwenen is en onbereikbaar is voor onderzoek. In elk geval zou het belangrijk zijn om te documenteren wat er ooit is geweest, om de onderzoekers van de toekomst te kunnen laten weten wat al verdwenen is.

Ooit was het anders

Anno 2018 voorziet de *Contentstrategie 2017-2020* van de KB voor de komende jaren desondanks niet in de selectie of onderzoek van dergelijke sites. Dit is echter niet altijd zo geweest. De KB begon in begin jaren negentig met het opstellen van de webdirectory NL-Menu: een index van de op dat moment online aanwezige websites in het Nederlandse domein die interessant voor gebruikers zouden kunnen zijn. Deze sites werden toen nog niet gearcheveerd, maar wel netjes in een lijst op het web gepubliceerd. Bij het in kaart brengen van het (toen nog overzichtelijke) Nederlandse web selecteerde en rubriceerde de KB ook erotische websites.

Omdat dit nog de echte pioniersjaren waren van het internet en het web voor de meeste Nederlanders en bibliotheekmedewerkers nog digitaal *terra incognita* was, vielen deze activiteiten niet op binnen de organisatie. Pas nadat van buiten kritiek was gekomen op de selectiedrift en de goede naam van de KB in het geding leek te komen, kwam er een abrupt en roemloos einde aan deze oergeschiedenis van de Nederlandse webarchivering van het zinnelijke domein. Ook later werd deze draad van het web niet meer opgepakt.

Webincunabelen

Het blijft eeuwig zonde dat de toen geselecteerde websites van het eerste uur

'Tijdens het webarcheologisch onderzoek was het verbazingwekkend te zien hoeveel onbekende, maar toch interessante bronnen na 25 jaar nog online waren'

niet onmiddellijk zijn gearcheveerd, omdat dit het oudste deel van het Nederlandse web was, ongeacht de al dan niet aanstootgevende inhoud. We kunnen deze eerste websites van het Nederlandse web met recht 'webincunabelen' of 'webwiegedrukken' noemen, omdat deze bronnen de overgang markeren tussen het traditionele analoog drukken op papier door de drukker en het nieuwe digitaal publiceren op het web door de auteur zelf, net als eerder de middeleeuwse drukken een vergelijkbare overgang vormden.

De websites uit de begintijd van het web werden gebouwd door de zogeheten Nederlandse webpioniers, die volop experimenteerden met de nieuwe technische, grafische en inhoudelijke mogelijkheden van .html-code en het nog jonge web. In veel gevallen liepen zij voor op wat elders in de wereld gebeurde, soms zelfs op wat in de VS plaatsvond. Dit geldt ook (misschien moet ik zeggen: met name) voor dat segment van het web dat zich richtte op het volwassen deel van de bevolking.

Een voorbeeld: het jaar 1998

Hoeveel webwiegedrukken met vuilschrijverij en afbeeldingen van seksuele handelingen zijn er dan ooit geweest in Nederland? Een redelijk nauwkeurige schatting kan worden gemaakt voor het jaar 1998, omdat bij toeval een aantal bronnen bewaard zijn die een vrij goede indicatie geven van het totaal aantal seksueel getinte sites.

De belangrijkste informatiebron is de versie van 19 augustus 1998 van de Dutch Home Page: de tiende website van Nederland en een van de eerste Nederlandse online webdirectories met een overzicht van vrijwel alle Nederlandse sites. De themapagina erotiek telt 142 sites op een totaal van 12.805 websites die op 18 augustus 1998 opgenomen waren in de directory: dit is iets meer dan 1 procent van het totaal.

Een tweede belangrijke bron is het eerder genoemde NL-menu: een webdirectory die door de KB werd samengesteld. Hier tellen we 58 op een totaal van 11.380 sites in februari 1998: dat is 0,05 procent van het totaal.

Daarnaast zijn er twee overzichten bewaard gebleven van alle gebruikers-

sites van de twee grootste providers van Nederland: XS4All en Euronet. XS4All had 9.766 (in februari) en Euronet 3.074 (in december) sites online in 1998, waarvan er maar 0,2 procent van de in totaal 12.840 sites een sensueel karakter had. In 1998 waren er volgens de cijfers van het SIDN ongeveer 56.000 websites met een .nl-extensie en zal het gehele nationale domein van Nederland rond de 100.000 websites hebben omvat.

Als we al deze cijfers extrapoleren naar het totaal aantal websites in Nederland, dan zullen er naar schatting in het jaar 1998 dus maar ongeveer 200 wulpse websites aanwezig zijn geweest in het Nederlandse domein: dat is dus maar 0,05 procent van het geschatte totaal. Dit is veel minder dan de schattingen over het totale aandeel van erotische sites in de wereld, die schommelt tussen de 4 en 40 procent van het web. Door dergelijk onderzoek kan ook de mythe worden ontkracht dat het grootste deel van het web uit pikante inhoud bestaat.

Alsnog een selectie maken?

Tijdens het webarcheologisch onderzoek van de KB naar nog online aanwezige websites uit de begintijd van het Nederlandse web die het afgelopen jaar werd uitgevoerd, was het verbazingwekkend te zien hoeveel onbekende, maar toch interessante bronnen na 25 jaar nog online waren. Het valt te overwegen om alsnog in retrospectief een selectie te maken van relevant en pikant webmateriaal, mits dit representatief, cultuurhistorisch interessant of misschien zelfs wel een voorbeeld van een typisch of uniek Nederlands digitaal-erotisch fenomeen zouden kunnen zijn. Het wordt misschien tijd dat de KB weer figuurlijk uit de boekenkast komt en letterlijk opnieuw het Nederlandse erotische webdomein gaat verkennen op zoek naar hoogtepunten uit ons scabreuze digitale verleden. <

→ Ga voor de noten bij dit artikel naar informatieprofessional.nl/2018/03/sporen-digitale-zolderkamertjeszonde